

Twórczość Henryka Mikołaja Góreckiego

Materiały

- wydruki Załącznika – dla każdego ucznia po jednym egzemplarzu
- przygotowane następujące linki:

- ze strony „Trzej kompozytorzy”:

- [„Oś czasu”](#)
- [„Etapy twórczości – Henryk Mikołaj Górecki”](#)
- nagranie [III Symfonii pieśni żałobnych](#) Henryka Mikołaja Góreckiego (od 27'13)
- nagranie [Scontri](#) Henryka Mikołaja Góreckiego (od 12'20)
- nagranie [Genesis I](#) Henryka Mikołaja Góreckiego
- nagranie [Refrenu](#) Henryka Mikołaja Góreckiego
- nagranie [II Symfonii „Kopernikowskiej”](#) Henryka Mikołaja Góreckiego
- nagranie [Koncertu klawesynowego](#) Henryka Mikołaja Góreckiego w wersji [oryginalnej](#) lub [fortepianowej](#)
- [film biograficzny](#) poświęcony Henrykowi Mikołajowi Góreckiemu

- [nuty](#) *Preludium cis-moll* Jana Sebastiana Bacha z I tomu *Das Wohltemperierte Klavier*

- prezentacja w formacie ppt (w załączeniu)
- pianino lub keyboard

Uwagi: Niniejszy scenariusz jest drugim z cyklu poświęconego twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego, pierwszy dotyczył fenomenu jego *III Symfonii*. W celu optymalnego wykorzystania niniejszego scenariusza rekomendowane jest więc szersze omówienie z uczniami *III Symfonii* Henryka Mikołaja Góreckiego na jednej z wcześniejszych lekcji – można w tym celu wykorzystać poświęcony owemu utworowi scenariusz lekcji dostępny na stronie internetowej Muzykoteki Szkolnej.

Przebieg lekcji

1. *III Symfonia pieśni żałobnych* Góreckiego – powtórzenie:

- Lekcję zaczynamy od prezentacji krótkiego fragmentu [nagrania drugiej części III Symfonii H. M. Góreckiego](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (od 27'13). Pytamy uczniów, czy pamiętają, co to za muzyka SLAJD NR 1.
- Wspólnie z uczniami przypominamy sobie podstawowe informacje o utworze SLAJD NR 2:
 - napisany jest na sopran i orkiestrę symfoniczną
 - składa się z 3 części
 - teksty mają charakter lamentacyjno-modlitewny, główne motywy to opłakiwanie, śmierć, relacja matki z dzieckiem
 - powstał w 1976 r., wywołał wówczas zaskoczenie (i konsternację) swoją prostotą
 - jego nagranie w 1993 r. niespodziewanie znalazło się na brytyjskich i amerykańskich listach przebojów
 - płyta stała się bestsellerem, sprzedano ponad milion jej egzemplarzy
 - Jeśli było zadanie domowe (patrz: scenariusz lekcji pt. „Fenomen *III Symfonii* Henryka Mikołaja Góreckiego”), prosimy chętnych o odczytanie swoich refleksji po wysłuchaniu utworu w całości. Jeśli opinie będą zróżnicowane – zachęcamy uczniów do krótkiej dyskusji. Jeśli będą jednorodne, przypominamy uczniom, że utwór wciąż budzi kontrowersje („Banał nie do zniesienia” mówi o nim do dziś Zygmunt Krauze, kompozytor ceniący jednak inne utwory Góreckiego).
 - Podsumowanie: *III Symfonia pieśni żałobnych* jest niewątpliwie najbardziej rozpoznawalnym utworem Henryka Mikołaja Góreckiego. Swoją popularnością przyćmiła wszystkie inne jego utwory, co nie znaczy, że są mniej ciekawe. Może spróbujemy się im przyjrzeć?

2. Górecki jako serialista i sonorysta:

- Proponujemy na początek uczniom wysłuchanie fragmentu *Scontri* z 1960 r. Otwieramy "[Oś czasu](#)" na stronie „Trzej kompozytorzy” i podświetlamy wydarzenia owego roku, zwracając uwagę, że w tym samym roku Górecki ukończył studia. Informujemy, że *Scontri* to jeden z najbardziej znanych utworów orkiestrowych Góreckiego z tamtego okresu. Przed wysłuchaniem kompozycji prosimy uczniów, by zwrócili uwagę na to, czy *Scontri* brzmią podobnie jak *III Symfonia*. Prezentujemy ok. 2-minutowy fragment [nagrania](#) (od 12'20).
- Prosimy uczniów o odpowiedzi na zadane pytanie – z pewnością zauważą, że jest to muzyka skrajnie odmienna, prosimy więc, by spróbowali ją opisać. Być może padną określenia w rodzaju „brutalna”, „ostra”, „agresywna” itp. Wyjaśniamy, że słowo *scontri* znaczy po włosku „zderzenia”.
- Pytamy następnie uczniów, czy – ich zdaniem – panował w tej muzyce jakiś porządek. Prawdopodobnie zaprzeczą, być może padnie słowo „chaos”. Stronę z nagraniem przesuwamy w dół, do komentarza, z którego odczytujemy na głos (lub prosimy o to któregoś z uczniów) trzeci akapit (od drugiego zdania: „Całość ma niezwykle wybuchowy, gwałtowny charakter...”). Po tej lekturze zwracamy uczniom uwagę na kilkakrotnie pojawiające się w tym krótkim tekście słowo „seria” lub „serializm”, na końcu zaś „serializm totalny” SLAJD NR 3. Jeśli już omawialiśmy z uczniami to zjawisko, przypominamy o nim w kilku słowach, jeśli nie, wyjaśniamy, że jest to niesłychanie ścisła (matematyczna wręcz) i dość skomplikowana technika komponowania polegająca na tworzeniu utworu z wcześniej wybranych serii (szeregów) dźwięków, wartości rytmicznych, poziomów głośności itd. oraz ich przekształceń SLAJD NR 4. Końcowy rezultat brzmieniowy może sprawiać wrażenie chaotycznego – słychać dużo pojedynczych, pozornie niepowiązanych ze sobą dźwięków i współbrzmień, ale dokładna analiza wykazuje, że nie ma tam ani jednego przypadkowego dźwięku. Tylko co to ma wspólnego z *III Symfonią*?
- Proponujemy wysłuchanie fragmentu nieco późniejszego utworu – *Genesis I* z 1962 r. na trio w składzie: skrzypce, altówka i wiolonczela. Prezentujemy [nagranie](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (pierwszą minutę). Prosimy następnie uczniów o porównanie tego utworu z poprzednim – czym się różni od niego (pomijając już nawet obsadę)?
Próbujemy zebrać wnioski SLAJD NR 5:
 - zamiast pojedynczych, izolowanych, mocno skonstrastowanych brzmień, są tu smugi/pasma brzmień podobnych
 - dominują długie dźwięki
 - pasma brzmieniowe przesuwają się płynnie (przypominamy, że jest to tzw. glissando)
 - Wyjaśniamy, że są to typowe cechy muzyki tzw. sonorystycznej SLAJD NR 6, czyli operującej dużymi, jednolitymi masami dźwięków (jeśli omawialiśmy wcześniej twórczość Pendereckiego, Ligetiego czy Xenakisa – przypominamy o tym). Ponieważ zdarzenia muzyczne nie następują tu tak szybko, mamy czas na wsłuchanie się w brzmienie owych mas dźwiękowych – i taki też był cel sonorystów: by zwrócić szczególną uwagę słuchacza na brzmienie/barwę. Pytamy uczniów, czy utwór ten łączy coś ze znaną im *III Symfonią*. Jeśli mają problem z odpowiedzią, przypominamy, że w *III Symfonii* też było dużo długich dźwięków (choć brzmiały zupełnie inaczej).

3. Redukcja:

- Otwieramy "[Etapy twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego](#)" na stronie „Trzej kompozytorzy”. Odnajdujemy *Scontri* (wskazujemy określenie K. Droby „konstruktywizm serialny”) i *Genesis I* („sonoryzm”) i przesuwamy się w dół, lokalizujemy *III Symfonię* i następnie – dostrzegając dużą przestrzeń między dwoma ostatnimi utworami – cofamy się nieco w górę do *Refrenu* z 1965 r. Prezentujemy [początkowy fragment nagrania tego utworu](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (ok. 2 minut).
- Prosimy uczniów o nazwanie tego, co słyszeli – w odniesieniu do utworu słuchanego poprzednio. Wspólnie ustalamy wnioski SLAJD NR 7:
 - generalnie jest to prostsze
 - wciąż ważne są długie dźwięki
 - nie ma już glissand
 - pojawiły się powtórzenia pewnych sekwencji
 - współbrzmienia są już inne.
 - Zatrzymujemy się chwilę na kwestii współbrzmień, demonstrując tę różnicę (w uproszczeniu) na pianinie: gramy klaster półtonowy, wyjaśniając, że tego typu brzmienia słyszeliśmy w utworze serialnym i sonorystycznym, gramy następnie klaster całotonowy (niezbyt rozległy), wskazując, że to brzmienie jest bardziej typowe dla *Refrenu*. Pytamy uczniów, które z tych współbrzmień jest bardziej dysonansowe (jeśli pojęcie dysonansu jest nieznanne, wyjaśniamy krótko).
 - Wracamy ponownie do wykresu "[Etapy twórczości Henryka Mikołaja Góreckiego](#)" na stronie „Trzej kompozytorzy”, odnajdujemy *Refren* i przesuwamy się jeszcze niżej – do powstałej w 1972 r. *II Symfonii*. Przedstawiamy uczniom podstawowe fakty dotyczące tego dzieła SLAJD NR 8:
 - powstało z okazji 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika (stąd tytuł)

- jest napisane na orkiestrę symfoniczną, chór i 2 głosy solowe
- składa się z dwóch części: cz. I ma odwzorowywać chaos ziemskiego świata, natomiast cz. II jest obrazem doskonałości wszechświata.
- Proponujemy uczniom wysłuchanie fragmentów każdej z części, prosimy ich o robienie notatek podczas słuchania – czy owa muzyka coś im przypomina? Prezentujemy początkowy fragment [nagrania II Symfonii](#) ze strony „Trzej kompozytorzy” (ok. 3 minut), a następnie końcowy fragment części II (od 27'54). Prosimy uczniów o wypowiedzi na temat części I, wspólnie ustalamy, że pod wieloma względami przypomina ona *Refren*: SLAJD NR 9 jest dużo powtórzeń, są podobne współbrzmienia (gramy dla przypomnienia klaster całotonowy, tym razem rozleglejszy), jest to jednak bardziej monumentalne, patetyczne i wzniosłe. Prosimy następnie uczniów o podawanie skojarzeń, które wywołała w nich część II – na pewno zwrócą uwagę na narastanie brzmieniowe, być może pojawią się określenia związane z czymś radosnym, świetlistym, mistycznym. Zwracamy uwagę, że kompozytor zastosował tu współbrzmienia zupełnie inne, bardzo łagodne i konsonansowe – gramy na pianinie kilka akordów pentatonicznych (najprościej na czarnych klawiszach).
- Próbujemy dokonać podsumowania tego, co słyszeliśmy w *Refrenie* i *II Symfonii* (w odniesieniu do *Scontri* i *Genesis I*) SLAJD NR 10:
 - język dźwiękowy uległ uproszczeniu (tzw. redukcja)
 - pojawiły się powtórzenia
 - współbrzmienia stopniowo łagodnieją
 - widoczne jest upodobanie do dużych mas dźwiękowych
 - Pytamy uczniów, czy któreś z tych cech kojarzą im się już z *III Symfonią*. Wyjaśniamy, że – zdaniem muzykologów – pierwsza część *II Symfonii* jest jakby wielkim podsumowaniem jego wcześniejszej twórczości (z najbliższym wskazaniem na *Refren*), natomiast część druga zapowiada mistycyzm *III Symfonii* i religijne uduchowienie dzieł późniejszych SLAJD NR 12. Wyjaśniamy również, że współbrzmienia stosowane w *III Symfonii* i w kolejnych utworach Góreckiego to przede wszystkim znane z przeszłości trójdźwięki dur i moll (gramy kilka przykładów na pianinie).

4. Biografia SLAJD NR 11

- Proponujemy uczniom, że skoro wiemy już tak wiele na temat przemian stylu Henryka Mikołaja Góreckiego, pora może na przyjrzenie się samej jego postaci.
- Prezentujemy poświęcony Góreckiemu [film biograficzny](#) dostępny na stronie "Trzej kompozytorzy".

5. Motoryka – *Koncert klawesynowy*

- Wyjaśniamy, że istnieje jeszcze jeden istotny element języka muzycznego Henryka Mikołaja Góreckiego, o jakim dotąd nie mówiliśmy, a który pojawia się w kilku jego późnych utworach (między innymi w tym, którego fragment słyszeliśmy na początku filmu) – motoryka SLAJD NR 13. Wyjaśniamy, że oznacza to stosowanie powtarzających się drobnych wartości rytmicznych przez dłuższy czas. Prezentujemy nutowy przykład motorycznego utworu – [Preludium cis-moll Jana Sebastiana Bacha z pierwszego tomu *Das wohltemperierte Klavier*](#), wskazując na permanentną obecność szesnastek.
- Wyjaśniamy, że sztandarowym przykładem zastosowania motoryki w twórczości Góreckiego, a zarazem jednym z najpopularniejszych jego utworów, jest *Koncert klawesynowy* (grywany również w wersji fortepianowej) z 1980 r. Prezentujemy początkowe fragmenty nagrania [w wersji oryginalnej](#) lub [forte-pianowej](#), zwracając uwagę na istotną również w tym utworze rolę powtórzeń.

6. Zadanie domowe – powtórka

- Rozdajemy uczniom wydruki tabeli (Załącznik), prosząc o wypełnienie jej w domu.
- Rekomendujemy stronę „Trzej kompozytorzy” jako źródło odpowiedzi.